

Bygget til Rogalandforskning, Ullandhaug, Stavanger 1993.

Foto: NIFU, *Forskningspolitikk*, fotoarkiv.

Grove, K. (2025). Rogalandsforskning – Norges første regionale forskningsinstitutt.
I K. T. Elvbakken & V. Schwach (Red.), *Kunnskap og politikk: Forskning, forvaltning og forskningsinstitutter* (s. 347–360). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa530115>

Kapittel 15

Rogalandsforskning – Norges første regionale forskningsinstitutt

Knut Grove

Innledning

Fra 1980-årene til 2014 hadde den norske instituttsektoren en egen kategori av institusjoner kalt regionale forskningsinstitutter (Forskningsrådet, 2013 og 2014). Selv om det ikke lenger er en offisiell kategori, er betegnelsen i vanlig bruk om forskningsinstitutter som er, eller har vært, geografisk lokalisert i nærheten av utdanningsinstitusjoner. Utdanningsinstitusjonen har i de fleste tilfeller vært distriktshøgskoler: Østlandsforskning ved Høgskolen i Lillehammer, Agderforskning ved Høgskolen i Agder og Nordlandsforskning ved Høgskolen i Bodø. Utgangspunktet ligger i opprettelsen av distriktshøgskolene i slutten av 1960-årene. Distriktshøgskolene ble i første rekke etablert som institusjoner som skulle skaffe høyere utdanning til sitt omland, ikke forskning. Samtidig var det et sterkt ønske i mange regioner om også å få i gang forskning for og i egen region. Rogaland og Stavanger var tidligst ute med å realisere dette ønsket. Da distriktshøgskolen ble etablert i 1969, var

det fortsatt en erklært målsetting for fylket, Stavanger by og kommunene i nærheten, også å få forskning til sitt område.¹

Hvordan de regionale forskningsinstituttene ble til, og hvordan måten å organisere aktiviteten på kan spores tilbake til Rogalandsforskning (RF) i 1973, er lite kjent (Selstad, 2009, s. 21). Dette understrekes også i de evalueringene av regionale forskningsinstitutter i regi av Norges forskningsråd i 1998 og 2012 (Norges forskningsråd, 1998, 2012). Med utgangspunkt i to spørsmål tar dette kapittelet opp hvordan og hvorfor RF ble til, og hvordan opprettelsen av instituttet kunne gi opphav til en modell for lignende forskningsinstitusjoner ellers i Norge.

For det første: Hvordan ble RFs organisasjon til, og hvor ble forbildene for det nye forskningsinstituttet hentet fra? For det andre: Hvordan og i hvilken grad ble modellen for RF spredt når nye regionale forskningsinstitutter kom til?

Spørsmålene viser til at opphavet til og spredningen av modellen for de regionale forskningsinstituttene har to faser. Etableringsfasen begynte med planene om å etablere RF i begynnelsen av 1970-årene og går fram til RF fant sin form rundt 1980. Det er en glidende overgang fra fasen da modellen ble til ved RF, til en fase med spredning, der modellen og erfaringene fra RF ble tatt i bruk i planleggingen av nye forskningsinstitutter i nærheten av høyskoler og universitet fra slutten av 1970-årene og utover i 1980-årene. Oppmerksomheten vies i første rekke etableringsfasen, mens den videre spredningen begrenses til å beskrive hvordan den kom i gang, med en kort henvisning til videre institusjonsetableringer.

Prosessen for etablering og spredning av RFs organisasjonsmodell kan ses som et uttrykk for hvordan bestemte ideer og forbilder for utformingen av organisasjoner blir til og spres, slik statsviteren Kjell Arne Røvik har vist (Røvik, 2019 [1998]; Røvik, 2016). RF ses som en mottaker av ideer fra andre organisasjoner som ble brukt som inspirasjon, for så å bli omsatt til en egen modell tilpasset de forholdene RF eksisterte i. Denne modellen ble så spredt videre fra RF, som dermed selv ble en organisasjonsmodell som andre forskningsinstitutter kunne se på, søke kunnskap om og ta i bruk.

¹ Dette kapittelet tar utgangspunkt i materiale fra forfatterens arbeid med å skrive Rogalandsforskningens historie.

Etableringsfasen

Planene om å etablere RF hadde sin start i begynnelsen av 1970-årene, da den nye distriktshøgskolen var et faktum. Formelt ble Rogalandsforskning til i 1973, og rundt 1980 hadde RF funnet sin form. Før denne prosessen blir tema, er det nødvendig å gå ytterligere et tiår tilbake i tid og til planene om å få et universitet til Rogaland og Stavanger.

Bakgrunn

Fra 1962 hadde det vært i gang arbeid i Rogaland for å få et universitet i Stavanger. Den økte satsingen på høyere utdanning i Norge var bakgrunnen for opprettelsen av en regionalt basert universitetskomité i Rogaland, i samarbeid mellom politikere, næringsliv og myndighetsorgan i regionen (Johnsen, 1997, s. 30–34). To regjeringsoppnevnte komiteer gav de sentrale innspillene til hvordan utdanningskapasiteten kunne økes: Kleppe-komiteen i 1960, fulgt av Ottosen-komiteen i 1965 (Johnsen, 1997, s. 8; Eide, 1984, s. 7–9). Fra Kleppe-komiteen het det at kapasiteten kunne økes ved de eksisterende universitetene i Oslo og Bergen, ved å etablere et tredje universitet i Trondheim med utgangspunkt i Norges Tekniske Høgskole og Norges Lærerhøgskole (Kleppe-komiteens innstilling, s. 87–62; Johnsen, 1997, s. 26).

Ottosen-komiteen lanserte deretter distriktshøgskolen som en ny type høyskole, der det i motsetning til de «gamle» (vitenskapelige) høyskolene først og fremst skulle drives undervisning, ikke forskning, og i første rekke kortere, yrkesrettede utdannelse i distriktene. Forslaget viste til en utvikling som kan gjenkjennes fra andre vestlige land, knyttet til overgangen fra eliteutdanning til masseutdanning (Trow, 1979, i Johnsen, 1997, s. 9). Opprettelsen skulle ha en klar avlastningsfunksjon for de eksisterende universitetene. Men det var altså utdanning av studenter som skulle avlastes, ikke forskningen.

For å gi et påtenkt universitet i Stavanger plass, hadde Rogaland fylkeskommune skaffet et stort område på Ullandhaug sør for Stavanger (Flo, 2015, s. 190). Men universitetsforkjemperne i Rogaland måtte raskt akseptere at Tromsø stilte før i køen som fjerde norske by med universitet, da KUD innstilte på å inkludere Tromsø i utbyggingsplanene, og Stortinget fulgte opp

med vedtak i mars 1963 (Johnsen, 1997, s. 39–40; 26–27).² Regjeringen og Stortinget så etableringen av en distrikthøgskole som det beste som var mulig å få til på kort sikt i Rogaland. Rogaland Distrikthøgskole (RDH) ble i 1969 en av landets tre første av denne nye typen høgschooler; de to andre ble opprettet i Agder og Møre og Romsdal (Johnsen, 1997, s. 111; Eriksen, 2006, s. 172–173; Næss, 1983, s. 72).

I Rogaland ble et fortsatt universitetsønske speilet i en høgschool og et distrikt med et ambisjonsnivå som, ifølge historikeren Bodil Wold Johnsen, lå langt over det aktørene i det øvrige distrikthøgskolesystemet hadde (Johnsen, 1997, s. 13, 114–117). I ønsket om å få et universitet var det å få mer forskning til Rogaland sentralt. Men distrikthøgskolene skulle i utgangspunktet tilby korte utdanninger tilpasset lokale og regionale forhold og behov, ikke drive med forskning. Forskning var overlatt til universitetene (Johnsen, 1997, s. 116–117; jf. St.prp. nr. 136 (1968–69), s. 10–11). Skulle det bli forskning i noe omfang, måtte dette altså skje på andre måter enn gjennom den nye distrikthøgskolen.

Først fra midten av 1970-årene ble det politisk akseptert at distrikthøgskolene faktisk skulle drive med forskning og skulle ses som del av forskningssystemet (St.meld. nr. 17 (1974–75); St.meld. nr. 35 (1975–76)). Med regjeringen Gro Harlem Brundtlands (Ap) forskningsmelding i 1981 fikk forskning fullt gjennomslag og anerkjennelse (St.meld. nr. 119 (1980–81), behandlet sammen med St.meld. nr. 69 (1981–83); jf. Johnsen, 1997, s. 269).

RF ble formelt til gjennom et vedtak i Rogaland fylkeskommune i begynnelsen av juni 1973. Forskningsstiftelsen ble opprettet som en stiftelse med formål å «drive, fremme og koordinere forskning i Rogaland». Fylket oppnevnte fire av fem medlemmer i styret. Det femte medlemmet skulle oppnevnes av Kirke- og undervisningsdepartementet, noe som likevel først skjedde fra 1976 (Næss, 1983, s. 81). Av styrets oppgaver var det å oppnevne daglig leder en av de viktigste oppgavene. Først i desember 1974 fikk stiftelsen en daglig leder, da samfunnsviteren Kjølvs Eivind Egeland ble ansatt.

Ved inngangen av 1975 kunne Egeland, som i første omgang fikk tittelen forskningskoordinator, sammen med kontorfullmektig Kari Johnsen

² St.meld. nr. 91 (1961–62), s. 24; Meldingen ble behandlet i stortingskomiteen, med innstilling derfra: Innst.S. nr. 107 (1962–63) og behandlet i Stortinget 11.mars 1963, St.tid., s. 2466–2511.

flytte inn i Rogaland Distriktshøgskoles midlertidige lokaler i Eiganesvegen, like ved Stavanger sentrum (Årsberetning RF, 1975; Egeland i samtale). De nye lokalene til RDH skulle så stå klare året etter, og også gi plass til den nye forskningsinstitusjonen.

Forbilder

Hvilke forbilder hadde så RF, og hvilke ble valgt? Stavanger og Rogaland hadde lite å by på (Egeland, 1976). Egne forskningsinstitusjoner fantes ikke. Det var noe forsknings- og utviklingsaktivitet knyttet til jordbrukssektoren, noe historisk orientert forskning ved museene og noe bransjetilknyttet teknisk forskning, men forskning for industrien i området kom stort sett gjennom oppdrag fra forskningsinstitutter som Sentralinstituttet for industriell forskning (SI) i Oslo, SINTEF i Trondheim og Chr. Michelsens Institutt (CMI) i Bergen.

Samtidig var premisset for initiativet at den nye forskningsinstitusjonen skulle samarbeide med RDH, slik at fagkompetansen der kunne utnyttes også forskningsmessig og områdene og lokalene kunne brukes. I Norge eksisterte det ulike former for samarbeid mellom forsknings- og undervisningsinstitusjoner, som mellom forskningsinstitutt i Oslo-regionen, som Institutt for samfunnsforskning (ISF) og SI og Universitetet i Oslo, eller mellom SINTEF og Norges Tekniske Høgskole (NTH) i Trondheim. Samtidig var det store forskjeller i måten de eksisterende forskningsinstituttene var blitt til på, og hvordan de samarbeidet med universiteter og høyskoler. I Oslo var forskningsinstituttene og UiO organisatorisk helt uavhengige av hverandre, mens den i hovedsak teknisk-naturvitenskapelige forskningsinstitusjonen SINTEF hadde sprunget ut av NTH i 1950 og hadde et samarbeid som først og fremst var på NTHs og NTH-professorenes premisser (se kapittel 8). Men i Trondheim var det også et nært faglig samarbeid mellom de to institusjonene som fungerte.

Samarbeidet mellom forskningsstiftelsen SINTEF og NTH «antydte noe om det en ville forsøke å få til i Rogaland», sa Kjølvs E. Egeland i 1976 etter ett år som RF-leder (Johnsen, 1997, s. 225). Å lede det nye forskningsinstituttet betydde i praksis å skulle bygge dette opp fra bunnen av, både når det gjaldt hva det skulle forskes på, og å etablere en organisasjon som kunne utføre forskningen. Egeland så altså først til Trondheim da han søkte etter forbilder.

Hva gikk så samarbeidet i Trondheim ut på, og hvordan kom det som ble kalt «SINTEF-modellen» til å prege forholdet mellom RDH og RF?

SINTEF ble etablert av NTH i 1950 som en reaksjon fra NTH på den statlige opprettelsen av SI i Oslo (Kvaal, 1997). SINTEF var selv realiseringen av en idé om etableringen av et sentralt teknisk-industrielt forskningsinstitutt der Mellon Institute of Industrial Research i Pittsburgh, USA, var forbildet. Mellon-instituttet var organisert utenfor og uavhengig av universitetet der, og det skulle drive industrirettet forskning, i første rekke finansiert av industrien (jf. kapittel 8). SINTEF, opprinnelig en forkortelse for Selskapet for teknisk og industriell forskning ved Norges tekniske høgskole ble opprettet som en stiftelse, bygd på den teknisk-industrielle forskningen og forskningsinfrastrukturen ved NTH. Bærebjelken i oppbyggingen av det som kom til å bli kalt SINTEF-modellen, var forholdet mellom NTH og SINTEF, som etter hvert ble omtalt som «symbiotisk» (Gulowsen, 2000, s. 95). SINTEF gav NTH-professorene mulighet for interessante oppdrag og en betalt bijobb og administrerte disse prosjektene. SINTEF løste dessuten en rekke oppgaver for NTH, fra utbygging av laboratorier og andre forskningsbygninger til det å skaffe boliger til vitenskapelig ansatte, og å utvikle og drive nye faglige aktiviteter, blant annet innenfor data- og elektronikkforskning.

I 1976 hadde SINTEF vokst til å bli Norges største forskningsinstitutt, med rundt 700 ansatte og en omsetning på 100 millioner kroner (Moe, 1999, s. 128). SINTEF var også i ferd med å bli mer selvstendig i forhold til NTH. Midt i 1970-årene var SINTEF inne i en rivende utvikling, der institusjonen blant annet ble stadig mer involvert i oljerettet forskning. Slik kunne SINTEF på flere måter være interessant for RF, både som forbilde og som konkurrent. Men i første omgang var SINTEF som grunnleggende modell interessant. RF måtte skaffe seg oppdragsgivere til forskningen instituttet skulle drive, og for å få det til, måtte forholdet til RDH og de vitenskapelig ansatte der pleies.

Samarbeidet med RDH

Samarbeidet SINTEF-NTH fungerte som et utgangspunkt for Egeland i etableringen av RF. Men SINTEF-modellen hadde sine begrensninger for RF og situasjonen på Ullandhaug. SINTEF ble opprettet 25 år tidligere, i en helt annen forskningsvirkelighet. Dessuten mente Egeland at SINTEFs ekspansjon allerede midt i 1970-årene var i ferd med å slite på forholdet til NTH

(Egeland, samtale). For RF ble det viktig å få til prosjekter som kunne «gli innimellom» institusjonene. De vitenskapelig ansatte fra RDH skulle være de ledende. RF tok deretter inn folk i prosjektene, som igjen fikk bygge opp institusjonen innenfra.

RF sprang ikke, som SINTEF, ut av en høgskole, og hadde slik en i utgangspunktet mer selvstendig posisjon enn det SINTEF-ledelsen hadde i 1950. Men da RF for alvor kom i gang i 1975, var kontakten med RDH avgjørende for å få tak i fagfolk. Samtidig gav RF de vitenskapelig ansatte større forskningsmuligheter enn det som var mulig ved RDH. Både intensjonen med å opprette RF for å utføre lokalt og regionalt forankret forskning, og at RDH og RFs interesser utfylte hverandre, var dermed oppfylt og la grunnlaget for å utvikle et interessebasert samarbeid.

Likevel: RF var helt avhengig av RDH. Som Egeland sa det, kunne høgskoledirektør Karsten Frønsvoll «bare med ord skru oss av, om han ville». RF hadde felles lokaler med RDH og betalte ikke for det. Selv om dette var gunstig økonomisk, var det også viktig for å holde kontakten institusjonelt og mellom ansatte ved RF og RDH. Egeland framhever hvor viktig det var for RF å ikke komme i et motsetningsforhold til RDH. «Ble det skismaer, hadde vi ingen sjanse. Jeg måtte være inspirator, kelner og tilrettelegger, og av og til prøve å være leder. Lederrollen var veldig mye mindre enn serviceollen», (Egeland, samtale).

RF måtte være imøtekommende og serviceorientert, og RF måtte få de vitenskapelig ansatte ved RDH til å bli interesserte i det forskningsinstituttet kunne tilby: RF kunne være sekretariat, holde orden på reiseregninger og annet for prosjektene de vitenskapelig ansatte deltok i, og i det hele tatt kunne RF være et mer lettbeint apparat enn RDH. Det gjaldt å gå etter hva RDH-personalet var interessert i.

I første omgang var det med samfunnsforskerne kontakten var tettest, og det første prosjektet som ble gjennomført ved RF, var om konsekvensene av oljefunnene (Næss, 1983, s. 76, 79). Så kom skoleforskningsprosjekter til. Der gikk en også til et annet miljø med kompetente fagfolk, Stavanger Lærerhøgskole. Forskning om problemer i skolen var aktuelt både nasjonalt, og noe som ble etterspurt av lokale skolemyndigheter. Men i prinsippet gjaldt det å få fagfolk interesserte i å drive forskning ved RF: «Der gikk jeg helt kynisk og pragmatisk etter hva de enkelte var opptatt av», konstaterer Egeland (Egeland, samtale). Dermed ble det både prosjekter med spesialpedagogene

Torleiv Høien og Erling Roland, om henholdsvis dysleksi og mobbing, og «om stedsnavn i Rogaland» med nordisten og navneforskeren Inge Særheim (Høien, 1979; Roland, 1980; Særheim, 1982). Disse ble alle svært sentrale personer innenfor sine fagfelt, der forskningen ved RF bidro til etableringen av senere store fagmiljøer og egne sentra.

RF ble et viktig utgangspunkt og en mellomstasjon for å få i gang egen forskning innenfor tema som nok krevde andre faglige forankringspunkt. Samtidig viser det hvordan de vitenskapelig ansatte ved RDH møtte RF og så det som et sted der de kunne forfølge egne forskningsinteresser. De etablerte og deltok i prosjekter for å få til noe sammen med RF, men også for seg selv, og der fikk de et apparat som hjalp til i forskningen.

For RDH styrket forskningen ved RF de ansattes kompetanse, og dette gav RDH bredere samfunnskontakt. For å kunne tilby forskningsbasert utdanning i det omfanget som krevdes, var ikke forskningen innenfor RDH tilstrekkelig. RF kunne ta på seg ansvar som arbeidsgiver for forskere. I sin doktoravhandling skriver historikeren Bodil Wold Johnsen om RDH, senere Høgskolen i Stavanger (HiS): «Poenget var at Rogalandsforskning måtte bygges opp parallelt med RDH. Dette kunne formuleres slik: RDH gav et grunnlag for å bygge opp Rogalandsforskning, og Rogalandsforskning gav grunnlag for forskningsvirksomhet ved RDH» (Johnsen, 1997, s. 224–225).

Selv om kontakten mellom RF og RDH først var sterkest blant samfunnsforskerne, ble det fra 1977 formalisert kontakt med teknisk orientert forskning da RF begynte med forskningslederstillinger for å initiere prosjekter og sikre faglig miljø. Forskningslederne kom fra RDH og fagmiljøene der og fikk bistillinger ved RF. Dette var slik SINTEF i sin tid hadde fått inn NTH-professorene i tilsvarende roller (se kapittel 8).

Fra 1977 tok RF for alvor til å bli et synlig forskningsinstitutt, lokalt og til dels nasjonalt. Samfunnsforskningen som så langt hadde dominert, fikk nå følge av den ekspanderende petroleumsforskningen. Den kom i løpet av tre år til å vokse forbi resten av RFs aktiviteter. Med petroleumsforskningen i spissen, fikk RF nå kontakt med oljeindustrien. Olje- eller petroleumsforskningen ble den helt dominerende næringen som i stadig sterkere grad preget lokalsamfunn og region.

Å styrke både teknisk-naturvitenskapelig utdanning og forskning rundt petroleumsnæringen i Stavanger og Rogaland var helt sentralt for kommune

og fylke – og institusjonene selv. RF hadde så langt vært finansiert av offentlige midler. Nå hadde en fått tilgang til «oljeselskapenes pengesekker», om enn i første omgang uten det helt store utbyttet i form av midler og store prosjekter (Johnsen, 1997, s. 229). Samarbeidet mellom RF og RDH gav her samlet styrke, mener Johnsen. Forslag om nye forsknings- og utviklingsoppdrag i 1978 «tydet på at Rogalandforskning og RDH hadde utviklet faglig styrke og kapasitet, slik at en kunne være aktiv både overfor oljeselskapene og statlige myndigheter» (Johnsen, 1997, s. 229).

Samtidig gav utbyggingen også andre utslag, som da RF på begynnelsen av 1980-årene flyttet inn i eget bygg og ikke lenger satt sammen med RDH. Faren var da at det ble «de der oppe og de der nede» (Egeland, samtale).

RF var en nyskaping sammenlignet med de andre forskningsinstituttene som fantes, enten disse var opprettet av staten, var bransjeinstitutter eller private stiftelser. De nye DH-ene, med sin i utgangspunktet begrensede forskningsinnretting, var også helt andre institusjoner enn NTH, med dets lange tradisjoner som teknisk høyskole og fra 1970 som en del av Universitetet i Trondheim. Dermed var det ikke så rart at det fortsatt, mot slutten av 1970-årene, bare var i Rogaland det fantes en egen forskningsinstitusjon ved siden av en distriktshøgskole.

Spredningsfasen

Mot slutten av 1970-årene var grunntrekkene i en ny modell for forskningsinstitutter i distriktene etablert. Som en lokalt forankret forskningsinstitusjon ved siden av en distriktshøgskole, tok RF til å få oppmerksomhet andre steder med undervisningsinstitusjoner (Selstad, 2009). Organisasjonsmodellen begynte å bli kjent der de nye distriktshøgskolene var blitt etablert. Dermed ble etableringsfasen erstattet av en spredningsfase. Hvordan, og i hvilken grad, ble modellen for RF spredt videre da nye regionale forskningsinstitutter kom til?

Det første regionale forskningsinstituttet

Da RF, som det første forskningsinstituttet, ble etablert i nærheten av en av de nye distriktshøgskolene, og fikk i gang sin aktivitet og tok til å lykkes ved siden av RDH, ble det lagt merke til. Oppmerksomheten kom både fra departement og forskningsråd, men ikke minst fra de andre distriktshøgskolene som var, eller var i ferd med å bli, etablert. Egeland ble, i god rogalandsk tradisjon og etter eget utsagn, «emissær» i spredningen av det som ble en modell for regionale forskningsinstitutter landet rundt.

Egeland var særlig opptatt av at det måtte være nærhet mellom forskningsinstitutt og distriktshøgskole. Det var viktig at forskningsinstituttet ikke ble delt opp i småstykker, slik forskningsinstitutter i nærheten av distriktshøgskoler kunne bli i områder med flere distriktshøgskoler, som i Møre og Romsdal. Samtidig måtte modellen tilpasses lokale forhold: «De kunne se hvordan vi hadde gjort det, men gjøre det på sin egen måte. Den [modellen] var nødt til å bli forskjellig på forskjellige steder» (Egeland, samtale).

RF fikk følge av en rekke regionale forskningsinstitutter i nærheten av distriktshøgskolene. De fleste kom til i 1980-årene med fylkeskommunene som pådrivere, etter det som ble oppfattet som en forskningspolitisk dreining til fordel for opprettelsen av slike regionale forskningsinstitusjoner (St.meld. nr. 119 (1980–81); Selstad, 2009, s. 10). Selv om distriktshøgskolene da for lengst hadde fått anledning til å drive forskning, ble det sett som fordelaktig å samle den mer oppdragsrettede og i utgangspunktet lokalt og regionalt orienterte forskningen i egne institutter.

Den første var nettopp Møreforskning, som kom i 1979 med lokaler i Volda og Ålesund, etterfulgt av Nordlandsforskning i Bodø i 1980, Østlandsforskning på Lillehammer, Agderforskning i Kristiansand i 1985 og Vestlandsforskning i Sogndal, også i 1985 (Norges forskningsråd, 1998, 2012). Som regionale forskningsinstitutter med en nokså tilsvarende profil kan også Telemarksforskning, som sprang ut av DH i Bø og dets forløpere, samt NORUT (tidligere FORUT), som ble til med Universitetet i Tromsø som fødselshjelper, regnes.

I forskningsmeldingen fra 1981 ble RF trukket fram som et eksempel på en vellykket forskningsinstitusjon etablert av næringsliv og lokale myndigheter: «av tilstrekkelig tyngde til å påta seg forskningsoppdrag innenfor mange fagområder og på et spesialområde bygge opp slik kompetanse at det

også kan fungere som oppdragsinstitusjon på nasjonal basis» (St.meld. nr. 119 (1980–81), s. 43).

De to regionale forskningsinstituttene som da hadde kommet i tillegg til RF, var langt mindre. RF var også, da stortingsmeldingen ble skrevet, i ferd med å ekspandere kraftig. I 1983 hadde RF en omsetning på 38 millioner kroner, mens Nordlandforskning og Møreforskning hadde henholdsvis 3,3 millioner og 2,1 millioner i omsetning.

Oversettelse og kunnskapsoverføring av organisasjonsmodeller

Etableringen av RF og måten den ble organisert på, dannet mønster for andre norske forskningsinstitutter. Det kan, med Røvik, sies å vise hvordan et organisasjonskonsept blir utviklet i en slik forskningsinstitusjon (Røvik, 2019). Elementer fra måten SINTEF hadde organisert sin virksomhet på sammen med NTH, dannet utgangspunkt for RF. Samtidig gjorde lokale forhold og avstand i tid at RF-modellen ble noe annerledes. Vi ser dermed et eksempel på hvordan et organisasjonskonsept oversettes når en organisasjon tar i bruk ideer og modeller den har hentet fra andre, lignende organisasjoner. Dette kan altså skje på ulike måter, som går fra å kopiere modeller til å hente enkeltelementer fra ulike organisasjonsmodeller og sette dem sammen på egne måter.

Samlet kan vi si at den norske regionale forskningsinstituttmodellen ble til i to faser: Først var det RF som ble etablert og etablerte sin organisasjonsmodell. Deretter ble RFs modell spredd og tatt i bruk av andre forskningsinstitutter etter hvert som disse ble etablert. Her er i første rekke den første fasen utforsket. RF var en mottaker av ideer fra andre organisasjoner. Ideene ble brukt som inspirasjon, for så å bli omsatt til en egen modell og tilpasset de forholdene RF eksisterte i. Denne modellen ble så spredd videre fra RF, som dermed selv ble en «kilde» – en organisasjonsmodell andre forskningsinstitutter kunne se på, søke kunnskap om og ta i bruk (Røvik, 2016).

Fortsettelsen

RFs videre skjebne ble sterkt preget av forholdet til høgskolen. Ønsket om å bli et universitet ble holdt levende gjennom overgangen fra distriktshøgskole til statlig høgskole. Et forsøk på å bli til et universitet sammen med Høgskolen i Agder ble i 1990-årene stoppet av statsråd Gudmund Hernes (Ap) (og regjeringen Brundtland III). Dermed ble Høgskolen i Stavanger (HiS) i 1994 en av de statlige høyskolene i det nye høyskolesystemet (Johnsen, 1997, s. 350–353). I 1998 ble det satt i gang en prosess som endte med at HiS i 2004 fikk klarsignal til å bli universitet (Eriksen, 2006, s. 196–198, 105).

Stiftelsen Rogalandsforskning ble til aksjeselskapet International Research Institute of Stavanger (IRIS) AS i 2006, med 50 prosent eierskap fordelt mellom Universitetet i Stavanger (UiS) og Stiftelsen Rogalandsforskning. Universitetsstatusen synes å ha vært avgjørende for at UiS ønsket å endre forholdet til RF (Grove, 2023; Eriksen, 2006, s. 176). De første planene om å endre de formelle rammene rundt RF kom raskt da det ble klart at UiS ville bli en realitet, og det ble satt i gang «et arbeid for å etablere et felles FoU-selskap hvor RFs FoU-aktiviteter i sin helhet vil inngå» (Årsberetning RF, 2004). Dette skjedde samtidig med at en rekke andre forskningsstiftelser ble gjort om til aksjeselskaper, som i Bergen, der stiftelsen Unifob, som organiserte den eksternt finansierte forskningen ved Universitetet i Bergen, ble til Unifob AS i 2002.

Høsten 2005 var avtalen ferdig, og fra 1. januar 2006 var IRIS AS et faktum. IRIS skulle ta hånd om den oppdragsfinansierte forskningen ved UiS, slik at det ble et klart skille mellom denne og universitetsforskningen, eller i alle fall finansieringsformene. Det som nå var blitt UiS og IRIS, var institusjoner som begge var født ut av ønsket om å skaffe Stavanger og Rogaland et universitet. Institusjonene hadde hele tiden hatt et nært forhold og utstrakt samarbeid. RF hadde hatt stor suksess som et regionalt forskningsinstitutt med betydelig nasjonal betydning innenfor en rekke fagfelt, både i samarbeid med UiS og i egen regi.

Et mer forpliktende samarbeid mellom IRIS og UiS ble vurdert som en del av ulike samarbeidsformer UiS kunne inngå i, som svar på en henvendelse fra Kunnskapsdepartementet i 2014 (jf. Grove, 2023). Endringene i universitetets rammevilkår hadde gjort det mer avhengig av selv å skaffe oppdragsmidler, og dette hadde endret forholdet til IRIS. Konkurransen fra de store konsulentselskapene påvirket også oppdragstilgangen fra industrien.

Forholdet mellom institusjonene endret seg, men ikke slik det var lagt opp til i avtalen. Arbeidsdelingen mellom forskningsinstituttet og høgsolen i 1990-årene var blitt forskjøvet, slik at UiS i større grad selv tok på seg oppdrag. Forskningsinstituttet og universitetet ble dermed konkurrenter.

Det politiske ønsket om å endre forholdet mellom universiteter og høgsoler, blant annet gjennom sammenslåinger, fikk under regjeringen Solberg en parallell i instituttsektoren (Meld. St. 18 (2014–2015)). Disse ønskene ble også drøftet innenfor universiteter og i instituttsektoren (Elvbakken & Heiret, 2022, s. 449–451). Som innspill til meldingen hadde UiB tatt til orde for sammenslåinger mellom forskningsinstitutter i Bergen, der UiB hadde eierkontroll, Uni Research og Christian Michelsen Research (CMR). Som i Stavanger ble det på samme tid også utredet om forskningsselskapet kunne bli en del av universitetet (se også kapittel 5).

Resultatet ble et annet. I september 2016 vedtok universitetsstyret i Bergen å søke samarbeid med andre tilsvarende selskaper på Vestlandet, og etter hvert Sørlandet. I august 2017 var det klart at både IRIS og Uni Research, sammen med blant annet Agderforskning, ville danne et nytt stort forskningsselskap, eid, men uavhengig av sine stedlige universiteter. I 2018 ble det klart at det nye selskapet ville få navnet NORCE AS – Norwegian Research Centre.

Referanser

- Alfsen, T. K. mfl. (1983). *Askeladd i norsk forskning: Rogalandforskning 1973–1983*. Universitetsforlaget.
- Egeland, K. E. (1976). *Den regionale forskning – ønsker og realiteter: Om forskning i Rogaland* (RF Rapport nr. 1–1976). Rogalandforskning.
- Egeland, K. E. (2023, 1. september). Samtale. Stavanger. Supplert med skriftlig kommentar, 14.10.2024.
- Eide, K. (1984). *Utdanningsøkonomi*. Universitetsforlaget.
- Elvbakken, K. T. & Heiret, J. (2022). Universitetet i forskningsbyen Bergen. I A. Andresen, D. Blazevic & K. T. Elvbakken (Red.), *Vitenskap og vitenskapshistorier: Universitetet i Bergen 1946–2021 Bind 1: Politikken og hverdagslivet*. (s. 423–458). Fagbokforlaget.
- Eriksen, E. L. (2006). *Fra høgscole til universitet: Universitetet i Stavanger blir til*. Wigestrands.
- Flo, Y. (2015). *Rogaland fylkeskommunes historie. Bind II: For byfolk og bønder. 1940–2015*. Fagbokforlaget.
- Førsvoll, K. (1983). Sivilingeniørutdanning i Rogaland. I T. K. Alfsen mfl. *Askeladd i norsk forskning: Rogalandforskning 1973–1983*. (s. 61–66). Universitetsforlaget.

- Grove, K. (2023). *Forprosjekt: Rogalandsforsknings historie 1973–2023*. NORCE Helse og Stiftelsen Rogalandsforskning.
- Gulowsen, J. (2000). *Bro mellom vitenskap og teknologi: SINTEF 1950–2000*. Tapir Akademisk Forlag.
- Høien, T. (1979). *Ikonisk persistens og dysleksi* (Rogalandsforskning, rapport 4/79). Rogalandsforskning.
- Innstilling om den videre utbygging av våre universiteter og høgschooler (1961). *Kleppekomiteen: Innstilling avgitt 28. mars 1961*. Universitets- og høyskolekomiteen.
- Johnsen, B. W. (1999). *Fra universitetsvisjon til høyskoleintegrasjon*. Høyskoleforlaget AS.
- Kvaal, S. (1997). *Janus med tre ansikter: Om organiseringen av den industrielt rettede forskningen i spennet mellom stat, vitenskap og industri i Norge, 1916–1956*. Doktoravhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Meld. St. 18 (2014–2015). *Konsentrasjon for kvalitet – Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren*. Kunnskapsdepartementet.
- Moe, J. (1999). *På tidens skanser*. Tapir.
- Norges forskningsråd (1998). *Evalueringsrapport av forskningsinstitutter i regionene*. Område for kultur og samfunn.
- Norges forskningsråd (2012). *Evalueringsrapport av de tolv regionale forskningsinstituttene*. Divisjon for vitenskap.
- Norges forskningsråd, *Årsrapport 2013*.
- Norges forskningsråd, *Årsrapport 2014*.
- Næss, H. E. (1983). Rogalandsforskning – en moderne Askeladd. Fra idé til mangfoldig forskningsinstitutt. I T. K. Alfsen mfl., *Askeladd i norsk forskning: Rogalandsforskning 1973–1983* (s. 71–108). Universitetsforlaget.
- Roland, E. (1980). *Terror i skolen* (Rogalandsforskning, S 1/80). Rogalandsforskning.
- Røvik, K. A. (2016). Knowledge transfer as translation: Review and elements of an instrumental theory. *International Journal of Management Reviews*, 18(3), 290–310. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12096>
- Røvik, K. A. (2019). *Moderne organisasjoner: Trender i organisasjonsforskningen ved tusen-årsskiftet*. Fagbokforlaget. (Opprinnelig utgitt 1998).
- Selstad, T. (2009). *Regional kompetanse i 25 år: Østlandsforskning 1984–2009*. Østlandsforskning.
- St. prp. nr. 136 (1968–69). *Om prøvedrift med distriktshøgskolar*.
- St.meld. nr. 17 (1974–75). *Om den videre utbygging og organisering av høyere utdanning*.
- St.meld. nr. 35 (1975–76). *Om forskningens organisering og finansiering*.
- St.meld. nr. 91 (1961–62). *Om den videre utbygging av universiteter og høgschooler*.
- St.meld. nr. 119 (1980–81). *Om utviklingen i forskningens organisering og finansiering*.
- Særheim, I. (1982). *Namn som fortel om oss: Handbok i innsamling og arkivering av stadnamn* (Rogalandsforskning, rapport S 12/82). Rogalandsforskning.
- Trow, M. (1979). Elite and mass higher education: American models and European realities. I *Research into higher education: Processes and structures*. National Board of Universities and Colleges.
- Årsberetninger Rogalandsforskning. (1976–2004). Rogalandsforskning.

Om forfatterne

Kari Tove Elvbakken (f. 1955) er statsviter og professor ved Institutt for politikk og forvaltning, UiB, har vært forskningsdirektør ved Rokkansenteret. Hun var universitetsdirektør ved UiB (2007–2014).

Vera Schwach (f. 1961) er historiker og forsker I ved NIFU.

Håvard Brede Aven (f. 1987) er historiker og førsteamanuensis ved Høgskulen på Vestlandet.

Arild Aurvåg Farsund (f. 1964) er statsviter og professor ved Institutt for politikk og forvaltning, UiB, har vært forsker ved Rogalandsforskning og IRIS, Stavanger.

Terje Finstad (f. 1982) er historiker og førsteamanuensis ved Institutt for tverrfaglige kulturstudier, NTNU.

Knut Grove (f. 1964) er historiker og forsker I ved forskingsinstituttet NORCE i Bergen.

Arvid Hallén (f. 1950) er sosiolog og har blant annet vært instituttsjef ved NIBR og administrerende direktør i Norges forskningsråd (til 2017).

Tor Halvorsen (f. 1952) er førsteamanuensis emeritus og knytt til SV fakultetet ved UiB.

Hanne Foss Hansen (f. 1957) er statsviter og var i en årrække professor ved Institut for Statskundskab, Københavns Universitet, pensionist.

Jan Heiret (f. 1962) er historiker og direktør ved HL-senteret, var professor og instituttleder ved Institutt for arkeologi, historie, kulturvitenskap og religionsvitenskap (AHKR) ved UiB, har vært forsker ved Rokkansenteret.

Yngve Nilsen (f. 1968) er historiker og professor ved Handelshøgskulen HVL, Høgskulen på Vestlandet.

Pål Nygaard (f. 1975) er historiker og førsteamanuensis ved Handelshøgskolen BI.

Bo Persson (f. 1969) är statsvetare och biträdande professor på avdelningen för statsvetenskap, Linköpings universitet.

Espen Solberg (f. 1970) er filolog og forskningsleder for området forskning og forskningspolitikk ved NIFU.

Frode Veggeland (f. 1968) er statsviter og professor ved Universitetet i Innlandet og forsker II ved NILF.

